

АНАЛІЗ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ УКРАЇНЦІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ

ANALYSIS OF THE UKRAINIANS SUBJECTIVE WELL-BEING FROM THE PROSPECTIVE OF SOCIAL CAPITAL AND SOCIO-ECONOMIC FACTORS

У статті описано особливості конструкту суб'єктивного благополуччя (СБ) українців, предикторами якого виступають соціальний капітал (СК) та соціально-економічні чинники. Було проаналізовано низку теоретичних робіт, присвячених дослідженню СБ та визначено основні підходи до тлумачення поняття, характеристики і складові зазначеного явища. Наведено пояснення і зміст конструкту СК. Відтак, СБ є багатоскладовим конструктом, що несе у собі як переживання позитивності свого існування, так і формування уявлення про життя загалом на основі виокремлених переживань. СК же є квінтесенцією соціального досвіду особистості – характеристикою соціальної мережі та ступеню задіяння окремої людини у ній. Інтерес до дослідження взаємодій і зв'язків зазначених явищ не є новим – відповідні процеси вже вивчалися, було встановлено зумовленість, вплив і визначення рівня СБ СК. Хоча позитивний зв'язок між явищами вже був встановлений у літературі, лише кілька досліджень намагалися вивчити, як цей зв'язок змінюється залежно від інших економічно-соціальних показників. Виходячи з цього, на нашу думку, було доцільно перевірити, чи функціонує вже визначена західними науковцями закономірність на прикладі української вибірки, та чи входять у систему даних взаємодій соціально-економічні чинники, тим самим доповнивши наявні наукові публікації. Саме це стало метою даної статті.

Для реалізації поставленої мети було проведено статистичний аналіз даних з використанням можливостей мови програмування та програмного середовища R. В якості емпіричної бази було обрано масив даних Європейського соціального дослідження від 2012 року (European social survey, round 6), оскільки саме ці дані найбільш повно охоплюють українське суспільство загалом. Було використано такі методи статистичного аналізу: порівняння рівностей середніх значень двох вибірок (t-критерій) та регресійний аналіз (лінійна та бінарна логістична регресія), де суб'єктивна оцінка матеріального благополуччя визначається через соціально-економічні фактори.

Результати, отримані у ході дослідження, свідчать про те, що суб'єктивне благополуччя вище серед жінок, ніж серед чоловіків, також СБ підвищується зі зростанням суб'єктивної оцінки матеріального становища, неформального соціального капіталу і довіри. Крім того, було виявлено, що чоловіки мають нижчий рівень формального СК і довіри, порівняно із жінками; опитані із не комфортним матеріальним становищем мають нижчий рівень СК (за всіма індикаторами). Зрештою, серед опитаних із вищою освітою зафіксовано статистично значущий вищий рівень щастя та формального СК.

Ключові слова: суб'єктивне благополуччя, соціальний капітал, соціально-економічні чинники, задоволеність життям, щастя.

The article describes the peculiarities of the Ukrainians subjective well-being construct, the predictors of which are social capital and socio-economic factors. A number of theoretical works dedicated to the study of subjective well-being were analyzed and the main approaches to the interpretation of the concept, characteristics and components of the free phenomenon were determined in the article. The explanation and content of the social capital construct are provided. Therefore, subjective well-being is a multi-syllabic construct that includes both one's feeling of the positivity its being and the formation of a manifestation about life in general based on isolated experiences. Social capital is the quintessence of a person's social experience, a characteristic of a social network, and the involvement degree of an individual in it. Interest in researching the interactions and connections of these phenomena is not new – the relevant processes have already been studied, the influence on the level of subjective well-being by social capital have been established. Although a positive relationship between the phenomena has already been established in the literature, few studies have attempted to examine how this relationship varies with presence of another socio-economic indicators. Based on this, in our opinion, it was expedient to check whether the regularity already determined by Western scientists functions on the Ukrainian sample, and whether socio-economic factors are included in the system of these interactions, thereby supplementing the existing scientific publications. This is the purpose of this article.

To achieve these objectives, a statistical analysis of the data was carried out using the capabilities of the R programming language and the R software environment. As an empirical base, the data set of the European social survey from 2012 (European social survey, round 6) was chosen, since these data most fully cover the Ukrainian society in general. The following methods of statistical analysis were used: comparison of the equality of the mean values of two samples (t-test) and regression analysis (linear and binary logistic regression).

The results obtained during the study indicate that subjective well-being is higher among women than among men, and increases with the growth of the subjective evaluation of financial status, informal social capital, and trust. In addition, men were found to have lower levels of formal social capital and trust than women; interviewees with an uncomfortable financial situation have a lower level of social capital (according to all indicators). After all, statistically significant higher levels of happiness and formal social capital were found among respondents with higher education.

Key words: subjective well-being, social capital, socio-economic factors, satisfaction of life, happiness.

УДК 316.4

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.39.37>

Трофімов А. Ю.

к. психол. н., доцент,
доцент кафедри психології розвитку
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Сарри Л. Л.

студентка 4 курсу факультету психології
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Столярова Д. О.

студентка 4 курсу факультету психології
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми. Питання суб'єктивного благополуччя (СБ) привертає увагу науковців різних напрямків. Дослідження СБ відбувається у рамках кола соціальних наук: соціології, політології та економічної теорії. Інтерес до поняття СБ не оминув і психологічну науку.

Показники СБ надають ключову інформацію щодо якості життя людей, а оцінка цих показників спрямована на те, щоб зафіксувати думки та почуття про його різні аспекти: задоволеність життям, щастя, роботу, здоров'я, освіту, відносини, психологічний та матеріальний добробут. Хоча концептуально СБ охоплює та реалізується у різноманітних сферах життя, зрештою оцінка його рівня базується на дослідженні двох компонентів: задоволеності життям у цілому та емоційному балансі (рівні щастя) [12].

Поєднання економічного, емоційного, психологічного і соціального благополуччя виражається загалом як «позитивний стан душі й тіла, відчуття безпеки та здатності впоратися з ситуацією, відчуття зв'язку з людьми, спільнотами і ширшим світом» [13]. Це визначення включає поняття суб'єктивного та соціального добробуту, психосоціальних факторів та соціального капіталу.

Соціальний капітал (СК), може включати елементи як психосоціальних факторів, так і соціальних, оскільки він забезпечує життєво важливі шляхи, за допомогою яких соціальна активність може впливати на більшість аспектів благополуччя.

Уряди звертають увагу на важливість вимірювання показників СБ на рівні з показниками економічного благополуччя. Для прикладу, у 2010 році Прем'єр-міністр Сполученого Королівства оголосив, що уряд буде збирати дані СБ для паралельного аналізу разом із показниками економічного благополуччя, та інші країни наслідують цей приклад. У 2013 році Організація економічного співробітництва, яка надає країнам рекомендації щодо збору національної статистики, сформулила рекомендації щодо збору даних національних показників СБ.

Запитання та змінні для оцінки рівня СБ та показників соціального капіталу представлені у широкому колі соціологічних досліджень, як інтернаціонального, так і локального рівнів, в тому числі і в European social survey.

Таким чином, дослідження СК у зв'язку із СБ має сенс для виявлення можливостей підвищення ефективності соціальної політики держави, реформ у соціальній та економічній сфері та може слугувати дороговказом на шляху випуску нових підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У найширшому розумінні благополуччя розглядається як багатофакторний конструкт, що становить складний взаємозв'язок куль-

турних, соціальних, психологічних, фізичних, економічних і духовних чинників [5]. Виокремлене у руслі позитивної психології, поняття СБ вивчається у контексті можливості реалізації людиною власного потенціалу, досягнення оптимального функціонування, а також пошуку ресурсів для подолання негативних психічних станів (депресії тощо) [4]. Такий аспект співзвучний із розумінням змісту психологічного здоров'я (ПЗ) особистості, яке, за визначенням В.О. Ананьева, «робить особистість самодостатньою» [2], адже стосується не окремих виявів психічного функціонування людини, а особистості в цілому, її здатності до самореалізації та самоактуалізації (А. Maslow, С. Buhler), повноцінного функціонування (С. Rogers), автентичності (J. Bugental), відчуття та переживання сенсу власного життя (V. Frankl). Окрім того, для психологічної науки особливого значення набуває не весь спектр факторів, що впливають на людину, а те, як вона сприймає їх, тобто яким суб'єктивним змістом наділяє об'єктивну реальність. У нашому дослідженні цей підхід представлений в аналізі суб'єктивного благополуччя через критерій оцінки власного матеріального комфорту (матеріального благополуччя), замість використання кількісних показників матеріальної забезпеченості особи.

Ставлення людини до навколишнього світу і до себе виявляється на двох рівнях: емоційному та когнітивному. Тому представники гедоністичного підходу до розуміння СБ виокремлюють два суттєві блоки у формуванні цього ставлення. Щоб почуватися благополучною, людина, з одного боку, повинна переживати позитивність свого існування, тобто у її суб'єктивній реальності мають домінувати позитивні емоції, та відчувати мінімум негативних переживань (афективний рівень виявляється у великій кількості радісних і малій кількості депресивних емоційних реакцій та станів), а з іншого – на основі цих переживань формувати уявлення про те, яким є її життя і наскільки воно наближається до ідеалу (когнітивний компонент СБ отримав назву задоволеності життям) [1]. У філософському трактуванні термін «СБ» інколи отожднюється з поняттям «щастя». За визначенням І.А. Гуляс, щастя – це емоційний стан (емоція), за якого людина відчуває внутрішню задоволеність умовами свого існування, повноту й осмисленість життя і здійснення свого призначення; усвідомлення позитивності контексту власного існування [3]. Беручи до уваги тези вищенаведених підходів, конструкт суб'єктивного благополуччя особистості представлений нами в емпіричному дослідженні через відповіді на питання «Враховуючи всі обставини, скажіть, будь ласка, наскільки Ви в цілому задоволені своїм життям на даний момент?» та «Говорячи в цілому,

наскільки Ви щасливі?», таким чином, враховуючи як когнітивну, так і емоційну складову суб'єктивного благополуччя.

Доцільність вивчення різних, зокрема психологічних та соціально-економічних, аспектів загального благополуччя населення визначається тим, що вони є критеріями ефективності усіх економічних і соціальних реформ і вказівниками до подальшої спрямованості діяльності на місцевому та державному рівнях.

Соціальний капітал – конструкт, що використовується в економіці та суспільних науках, та може бути визначений як особиста соціальна мережа індивіда та всі ресурси, які він чи вона може мобілізувати через цю мережу [17]. Дослідники зазначають, що «... соціальний капітал є функцією від кількості людей, від яких можна очікувати підтримки, та ресурсів, які ці люди мають у своєму розпорядженні. Тут соціальний капітал розглядається як засіб виробництва, який може створити кращі умови життя». «...соціальний капітал стосується друзів, колег і більш загальних контактів, через яких ви отримуєте можливість використовувати свій фінансовий та людський капітал...» [8] «...ресурси, вбудовані в соціальну структуру, і/або доступ до яких зосереджені в цілеспрямованих діях» [26] «...інвестування індивідів у соціальні відносини, за допомогою яких вони отримують доступ до закладених у цих відносинах ресурсів для підвищення очікуваної віддачі інструментальних і сприятливих дій» [27].

Крім вираження соціального капіталу через наявність ресурсів у вигляді системи соціальних відносин з іншими людьми, та можливістю до цих ресурсів звернутися, дослідники також визначають це поняття через призму норм, цінностей, довіри та солідарності як джерел соціального капіталу. Довіра як загальна характеристика в даному контексті виступає предиктором поведінки, спрямованої на знаходження та використання існуючих можливостей. Таким чином, ми розглядатимемо поняття соціального капіталу як такого, що визначається факторами неформальної соціальної взаємодії (спілкування з друзями, колегами, сім'єю), формальної соціальної взаємодії (участь у волонтерстві) та загальної довіри до оточуючих.

Чому показники соціального капіталу та суб'єктивного благополуччя будуть відрізнятися в залежності від статі, рівня освіти та суб'єктивної оцінки матеріального становища? Першим теоретичним підходом, який вимагає більш детального вивчення соціального контексту добробуту, є теорія ролівої ідентичності. Її автор припускає, що нормативні суспільні очікування визначають відповідну поведінку [31; 32; 36; 40]. Таким чином, ролі – це «ролі, які грають актори в сценаріях, написаних суспільством» [21]. Ці нормативні

соціальні очікування, а також відповідна поведінка та уподобання, що випливає з них, відрізняються для чоловіків і жінок, осіб з різним соціальним та матеріальним статусом. Таким чином, гендерна ідентичність, рівень освіти і соціальне становище, впливають на наслідки окремих дій. До прикладу, залученість у волонтерстві для жінки може бути більш соціально прийнятним, ніж для чоловіка. Також, процес соціалізації породжує гендерні відмінності в уподобаннях та характеристиках особистості. Згідно теорії диференційованого морального розвитку материнства Гіллігана (1982), жінки легше відчувають близькість, емоційне спілкування та будують близькі міжособистісні стосунки, ніж чоловіки. У той час як хлопчики дорослішають, їх частіше заохочують проявляти типово чоловічу поведінку, як-от агресивність і конкурентоспроможність, тоді як зазвичай очікується, що дівчата обмежують ці почуття на користь емпатійності. Таким чином, жінки виховуються так, щоби скоріше підкреслювати стосунки, а теорія соціалізації передбачає, що «жінки більш схильні до укладання близьких стосунків, ніж чоловіки» [20]. Відомо, що чоловіки та жінки мають різні «профілі соціального капіталу» [29]. Попередні дослідження показали, що хоча чоловіки часто мають тенденцію долучатися до асоціацій, заснованих на спортивних та розважальних заходах, жінки радше приєднуються до організацій у таких сферах, як охорона здоров'я, соціальні послуги, турбота та підтримка інших або виховання дітей. Чоловіки та жінки таким чином відтворюють свою соціальну гендерну ідентичність [15; 19; 29; 34; 41]. Проте, волонтерство може бути корисним для добробуту залежно від типу асоціації, що впливатиме на взаємозалежність між соціальним капіталом та відчуттям суб'єктивного благополуччя. Більше того, для деяких підгруп накопичення формального соціального капіталу, ймовірно, є скоріше обов'язковим, як результат впливу наявних соціальних ролей. [39; 42; 44]. Якісне дослідження з інтерв'ю з 30 австралійськими жінками, які беруть участь у житті громади, показало можливі негативні наслідки, які громадська активність може мати для них [35]. Також, дослідження показали, що ієрархічна структура громадських організацій може посилювати гендерну нерівність, що негативно позначається на досвіді жінок у волонтерській діяльності. Останній пункт додатково ілюструється тим, що згідно з результатами німецьких досліджень, чоловіки зазвичай займають керівні посади в громадських організаціях, навіть в організаціях, які мають більшість жінок-волонтерів.

Неоднозначні результати були виявлені лише стосовно гендерних відмінностей у впливі соціального капіталу на здоров'я [10; 11; 18; 22–25] або про психічні захворювання

[6; 9]. Крім того, багато досліджень зосереджуються лише на волонтерстві як соціальному капіталі, і розглядають лише одну підгрупу, а не порівнюють безпосередньо кілька груп. У літературі, пов'язаній із темою суб'єктивного благополуччя, схоже дослідження [7] зосереджується радше на інституційних макроректорів та їх впливі на суб'єктивне благополуччя чоловіків і жінок шляхом виконання окремих регресій для підвбірок за гендером. Автори приходять до висновку, що життя в посткомуністичній країні є більш шкідливим для задоволеності життям жінок, ніж чоловіків, і що буддиська або ісламська традиція в рідній країні була більш сприятливою для суб'єктивного благополуччя жінки. Шварц та ін. (2009) досліджували гендерні відмінності у взаємозв'язку між поведінкою, спрямованою на допомогу та здоров'я і благополуччя у підлітків. Однак вони зосередилися на альтруїзмі в підлітковому віці, а не на трьох видах соціального капіталу та задоволеності життям серед дорослих, як це має місце в цій статті.

Хоча позитивний зв'язок між соціальним капіталом та відчуттям суб'єктивного благополуччя вже був встановлений у літературі, лише кілька досліджень намагалися вивчити, як цей зв'язок змінюється залежно від інших економічно-соціальних показників. Так, у дослідженнях було показано, що благополуччя визначається рутинною організацією повсякденного життя, що уособлюється в множинних взаємодіях у різноманітних спільнотах та установах. Саме в цьому контексті соціальний капітал з'явився як визначне поняття в охороні здоров'я, яке пояснює зв'язок між соціально-економічним статусом та благополуччям. [16; 28; 30; 43] Таким чином, **метою дослідження** є доповнити результати наявних закордонних досліджень чинників суб'єктивного благополуччя відповідними для української вибірки, через аналіз взаємодії соціально-економічних та соціально-демографічних факторів, соціального капіталу та суб'єктивного благополуччя із застосуванням методів статистичного аналізу: порівняння рівності середніх значень двох вибірок (t-критерію) та регресійного аналізу (лінійної та бінарної логістичної регресії), де суб'єктивна оцінка матеріального благополуччя визначається через соціально-економічні фактори.

Спируючись на проблематику теми, результати аналізу попередніх досліджень, та визначену мету, нами були виділені наступні гіпотези.

Гіпотеза 1: Рольові ідентичності, пов'язані із матеріальним становищем, більш суттєво (більш тісно) пов'язані із соціальним капіталом особи та її суб'єктивним благополуччям, ніж інші.

Гіпотеза 2: Зі збільшенням соціального капіталу, підвищенням рівня отриманої освіти, та суб'єктивної задоволеності матеріальним становищем підвищується рівень суб'єктивного благополуччя.

Гіпотеза 3.1: Не комфортне матеріальне становище у поєднанні з відсутністю вищої освіти провокує зниження впливу формального соціального капіталу на задоволеність життям.

Гіпотеза 3.2: Не комфортне матеріальне становище у поєднанні з відсутністю вищої освіти провокує підвищення впливу неформального соц капіталу на задоволеність життям.

Емпірична частина. Для проекту було обрано дані ESS6-2012 (на жаль, це найсвіжіша хвиля Європейського соціального дослідження, в якій брала участь Україна, N = 2178). Для дослідження суб'єктивного благополуччя використовуємо індикатор «How satisfied with life as a whole» та «How happy are you».

Соціальний капітал розглянемо як комплекс індикаторів: формальний соціальний капітал («Involved in work for voluntary or charitable organisations, how often past 12 months»*), неформальний соціальний капітал («How often socially meet with friends, relatives or colleagues») і довіра («Most people can be trusted or you can't be too careful»).

В якості контрольних змінних використовуємо гендер, рівень освіти, суб'єктивну оцінку матеріального становища, самооцінку здоров'я («Subjective general health»*) та задоволеність роботою («How satisfied with job»).

Результати. Перш за все розглянемо середні значення суб'єктивного благополуччя, який розглядається через індикатори «Задоволеність життям» та «Рівень щастя» та соціального капіталу («Формальний соціальний капітал», «Неформальний соціальний капітал», та «Довіра») крізь призму ключових соціально-економічних факторів.

Згідно отриманим результатам, чоловіки менш щасливі та мають менший рівень формального соціального капіталу і довіри, порівняно із жінками. Крім того, опитані із не комфортним матеріальним становищем менше задоволені життям, менш щасливі, мають менший рівень соціального капіталу (за всіма індикаторами). Зрештою, серед опитаних із вищою освітою зафіксовано статистично значимий вищий рівень щастя та формального соціального капіталу.

Отримані результати свідчать про те, рольові ідентичності більш суттєво (більш тісно) пов'язані із щастям (індикатор суб'єктивного благополуччя) та формальним соціальним капіталом особи. Серед набору ролей – матеріальне становище впливає і на суб'єктивне благополуччя, і на соціальний капітал, тоді як гендер та освіта – лише на окремі індикатори згаданих концептів. Таким чином, гіпотеза 1 підтверджується.

Побудувавши лінійну регресію із 2 індикаторами суб'єктивного благополуччя та соціально-економічними факторами (означені в гіпотезі 2, при цьому рівень освіти попередньо

Показники суб'єктивного благополуччя та соціального капіталу за гендером, рівнем освіти та матеріальним положенням

Середнє значення	Задоволеність життям	Щастя	Формальний соціальний капітал	Неформальний соціальний капітал	Довіра
Чоловіки	5.07	6.03**	1.37**	4.45	4.29*
Жінки	5.22	6.34**	1.52**	4.47	4.61*
Не комфортне матеріальне становище	4.78***	6.00***	1.42*	4.37***	4.35**
Комфортне матеріальне становище	6.12***	6.71***	1.55*	4.70***	4.79**
Середня освіта+ Професійна освіта	5.09	6.03*	1.35***	4.48 (1,68)	4.45 (2,682)
Вища освіта	5.2	6.35*	1.56***	4.43	4.48
Серед усіх	5.15	6.20	1.45	4.46	4.46

**** p < 0.001; ** p<0.01; *p<0.05

об'єднали в 3 групи «середня, професійна, вища», а шкалу суб'єктивного відчуття матеріального становища «перевернули» таким чином, що менші значення відповідають гіршій оцінці), отримуємо, що:

1. Задоволеність життям (додаток А, R2 11,7%) зростає при рості від некомфортного до комфортного суб'єктивного відчуття матеріального становища, а от наявність вищої освіти – навпаки, зменшує відчуття задоволеності життям у порівнянні із середньою освітою. Також цей індикатор (задоволеність життям) росте з ростом довіри та неформального соціального капіталу.

Також перевіримо гіпотезу 3. Спочатку побудуємо модель впливу неформального і формального соціального капіталу на задоволеність життям. Отримані результати (R2 2,7%, AIC = 1523) свідчать, що лише неформальний соціальний капітал позитивно впливає на задоволеність життям, формальний статистично не значимий. Далі введемо змішані ефекти матеріального стану і рівня освіти. Прогностична сила моделі покращується (до 7,7%), значущою залишається змінна неформальний соціальний капітал, крім того, статистично значимо і негативно впливає на задоволеність життям відчуття некомфортного матеріального стану. Некомфортний мат.стан і відсутність вищої освіти разом статистично не значущі в даній моделі. Більше того вони статистично незначуще впливають на формальний і неформальний соціальний капітал (коли їх розглядати у якості залежної змінної). Таким чином, гіпотеза 3 спростована, адже змішані ефекти мат.стану і освіти (розглянуті у дихотомічному вимірі) статистично не значущі.

2. Відчуття щастя (додаток Б, R2 10,2%) теж зростає при рості від некомфортного до комфортного суб'єктивного відчуття матеріального становища. Також відчуття щастя росте

з ростом соціального капіталу (формального, неформального, довіри). Рівень освіти не впливає на відчуття щастя (статистично не значущий у даній моделі).

Тобто, гіпотеза 2 частково підтверджується, адже не всі запропоновані змінні статистично значимо впливають на суб'єктивне благополуччя.

Наступним кроком розглянемо вказані індикатори суб'єктивного благополуччя (щастя і задоволеність життям) не окремо, а разом, так як вони обидва використовувались для опису досліджуваного концепту (Lyubomirski, Diener). Перш за все подивимось, як вони корелюють між собою – рис. 1.

Згідно отриманими даними отримали, що коефіцієнт кореляції показника щастя та задоволеності життям в цілому позитивний, 0,59 (в інтервалі 0.56–0.62) та статистично значущий. Якщо подивитись на діаграму, можна виділити умовні 4 групи: **нешчасливих і неза-**

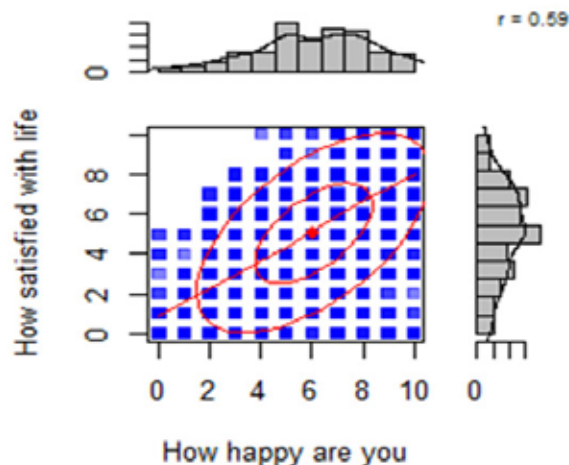

Рис. 1. Діаграма розсіювання індикаторів суб'єктивного благополуччя

доволених життям (нижній лівий сегмент), нещасливих і задоволених (таких досить небагато – верхній лівий сегмент), **щасливих і задоволених життям (верхній правий сегмент)** та щасливих і незадоволених життям (нижній правий сегмент). Згрупуємо ці сегменти в діапазони за осями «щастя» і «задоволеність життям»: від 0 до 5 нещасливі, незадоволені; від 6 до 10 – щасливі, задоволені. Результат представимо у мозаїчній діаграмі на рис. 2.

Наразі нас цікавить 2 полярні сегменти (виділені синім кольором) – нещасливі та незадоволені життям та щасливі і задоволені життям. Саме ці 2 сегменти візьмемо до розгляду як полярні групи за критерієм суб'єктивного благополуччя, попередньо утворивши нову змінну (дихотомічну), де 0 – це низький рівень суб'єктивного благополуччя (нещасливі та незадоволені життям), а 1 – високий рівень суб'єктивного благополуччя (щасливі та задоволені життям). Оскільки дана змінна дихотомічна, побудуємо бінарну логістичну регресію.

В результаті логістичної регресії (псевдо R^2 Nagelkerke 18,6%) маємо наступні значущі змінні та змістовні результати: суб'єктивне благополуччя вище серед жінок, ніж серед чоловіків, також СБ росте із ростом суб'єктивної оцінки матеріального становища, неформального соціального капіталу і довіри. Приберемо з моделі незначущі змінні (які статистично не впливають на СБ – рівень освіти, формальний соціальний капітал), натомість додамо змінні «самооцінка здоров'я», задоволеність роботою. Отримана модель (додаток В) краща за попередню, так як критерій AIC зменшується з 795 до 743, а пояснювальна сила зростає до 29,2%. Більше того, логістична регресія із залежною змінною, яка включає 2 аспекти суб'єктивного благополуччя (щастя та задоволеність життям) має кращу пояснювальну силу, ніж окремі лінійні моделі для окремих індикаторів (в т.ч. і через порівняння показників AIC).

Фінальна модель (додаток В) свідчить про те, ріст матеріального становища і стану здоров'я,

зростання частоти зустрічей із друзями, довіри людям і задоволеності роботою збільшують шанси на ріст суб'єктивного благополуччя.

Висновки. Суб'єктивне благополуччя – багатофакторний конструкт, що становить складний взаємозв'язок культурних, соціальних, психологічних, фізичних, економічних і духовних чинників. Гедоністичний підхід розглядає ставлення людини до навколишнього світу і до себе як таке, що виявляється на двох рівнях: емоційному та когнітивному. Таким чином, відчуття суб'єктивного благополуччя будується, з одного боку, на переживанні позитивності свого існування, а з іншого – на основі цих позитивних переживань формується уявлення про те, яким є життя людини і наскільки воно наближається до ідеалу. Цей підхід було реалізовано у нашому дослідженні з боку використання змінних задоволеності життям (когнітивного компоненту) і «щасливості» (емоційного компоненту) як індикаторів відчуття суб'єктивного благополуччя.

Соціальний капітал – конструкт, що використовується в економіці та суспільних науках, та може бути визначений як особиста соціальна мережа індивіда та всі ресурси, які він чи вона може мобілізувати через цю мережу. Крім цього, дослідники також визначають це поняття через призму норм, цінностей, довіри та солідарності як джерел соціального капіталу. Таким чином, у якості індикаторів соціального капіталу нами були використані змінні неформальної соціальної взаємодії (спілкування з друзями, колегами, сім'єю), формальної соціальної взаємодії (участь у волонтерстві) та загальної довіри до оточуючих.

Результати, отримані у ході дослідження, свідчать про те, що суб'єктивне благополуччя вище серед жінок, ніж серед чоловіків, також СБ підвищується зі зростанням суб'єктивної оцінки матеріального становища, неформального соціального капіталу і довіри. Крім того, було виявлено, що чоловіки мають нижчий рівень формального соціального капіталу і довіри, порівняно із жінками; опитані із не комфортним матеріальним становищем мають нижчий рівень

Рис. 2. Суб'єктивне благополуччя (дихотомії)

соціального капіталу (за всіма індикаторами). Зрештою, серед опитаних із вищою освітою зафіксовано статистично значущий вищий рівень щастя та формального соціального капіталу.

Перспективи подальших досліджень.

У травні 2022 року The European Social Survey European Research Infrastructure Consortium (ESS ERIC) анонсував ряд заходів у контексті російсько-української війни для підтримки вищої освіти та наукових досліджень в Україні. Генеральна асамблея ESS ERIC одногосно погодила, що Україну запросять взяти участь у наступних трьох раундах ESS. Відтак, українська наукова спільнота отримує змогу аналізувати соціальні процеси на актуальних даних.

Дане дослідження було проведено на основі аналізу масиву даних ESS від 2012 року. Протягом останніх десяти років українське суспільство пройшло через низку випробувань та травматичних подій: політичні та суспільні зміни, зміну курсу держави, Революцію гідності, антитерористичну операцію на сході України та повномасштабне вторгнення Росії на територію нашої держави.

Ми припускаємо, що зазначені вище події могли спричинити зміни в оцінці українцями суб'єктивного благополуччя, а також реалізації соціального капіталу, у тих проявах, що були проаналізовані у межах даного дослідження. Оскільки Україна візьме участь у майбутніх раундах ESS, ми отримуємо можливість провести повторний аналіз для визначення динаміки досліджуваних явищ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абабков В. Адаптация к стрессу. Основы теории, диагностики, терапии / ред. М. Перре. СПб. : Речь, 2004. 166 с.
2. Ананьев В. Основы психологии здоровья. Книга 1. Концептуальные основы психологии здоровья. СПб. : Речь, 2006. 384 с.
3. Гуляс І. Феномен щастя: аксіопсихологічні аспекти. Т. 12 : збірник наукових праць інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ.
4. Гупаловська В. Гендерні особливості задоволеності життям чоловіків. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка; Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. 2009. № 4.
5. Карпенко Л. Психологический лексикон. Энциклопедический словарь / ред.: Н. Творогова, А. Петровський. Москва : ПЕР СЭ, 2007. Т. 6 : Клиническая психология. Словарь. 416 с.
6. Ahem M. M. & Hendryx M. Community participation and the emergence of late-life depressive symptoms: Differences between women and men. *Journal of Women's Health*. 2008. № 77(9).
7. Bjørnskov, C. Social Capital and Happiness in the United States. *Applied Research Quality Life*. 2008. P. 43–62. URL: <https://doi.org/10.1007/s11482-008-9046-6>
8. Burt R. S. Structural Holes. *Harvard University*

- Press. 1992.
9. Cyranowski J. M. Frank E. Young E. & Shear M. K. Adolescent onset of the gender difference in lifetime rates of major depression – A theoretical model. *Archives of General Psychiatry*. 2000. № 57(1).
10. Denton M. & Walters V. Gender differences in structural and behavioral determinants of health: An analysis of the social production of health. *Social Science and Medicine*. 1999. №. 48(9).
11. Denton M. Prus S. & Walters V. Gender differences in health: A Canadian study of the psychosocial, structural and behavioural determinants of health. *Social Science and Medicine*. 2004. № 58(12).
12. Diener E. Happiness: Unlocking the mysteries of psychological wealth. Malden, MA : Blackwell Pub., 2008.
13. Does social capital travel? Influences on the life satisfaction of young people living in England and Spain / A. R. Morgan et al. *BMC Public Health*. 2012. Vol. 12. № 1. URL: <https://doi.org/10.1186/1471-2458-12-138> (date of access: 05.07.2022).
14. Durkheim E. Suicide. *New York Free Press*. 1997. 10 October.
15. Erickson B. H. Distribution of gendered social capital in Canada. Creation and returns of social capital. New York : Ro, 2004.
16. Fairchild AJ MacKinnon DP. A General Model for Testing Mediation and Moderation Effects. *Prev Sci*. 2009. № 10(2).
17. Flap H. D., N. D. De Graaf. Social capital and attained occupational status. *The Netherlands Journal of Sociology*. 1986. Vol. 22.
18. Gallicchio L., Hoffman S. C., Helzlsouer K. J. The relationship between gender, social support, and health-related quality of life in a community-based study in Washington County, Maryland. *Quality of Life Research*. 2007. № 76(5).
19. Gidengil E., O'Neill B. Removing rose colored glasses: Examining theories of social capital through a gendered lens. *Gender and social capital*. 2006.
20. Haines V. A., Beggs J. J., Hurlbert J. S. Contextualizing health outcomes: Do effects of network structure differ for women and men?. *Sex Roles*. 2008. № 59(3–4).
21. Ritzer G. Blackwell encyclopedia of sociology. Blackwell Publishing, 2007. 5783 p.
22. Kavanagh A. M., Bentley R., Turrell G. Does gender modify associations between self rated health and the social and economic characteristics of local environments?. *Journal of Epidemiology and Community Health*. 2006. № 60(6).
23. Khawaja M., Tewel-Salem M., Obeid M., Saliba M. Civic engagement, gender and self-rated health in poor communities: Evidence from Jordan's refugee camps. *Health Sociology Review*. 2006. № 75(2).
24. Krause N., Ellison C. G., Marcum J. P. The effects of church-based emotional support on health: Do they vary by gender?. *Sociology of Religion*. 2002. № 63(1).
25. Lee H. Y., Jang S. N., Lee S., Cho S. I., Park E. O. The relationship between social participation and self-rated health by sex and age: A cross-sectional survey. *International Journal of Nursing Studies*. 2008. № 45(1).
26. Lin N. Building a network Theory of social capital. *Social Capital: Theory and Research*. 2001.

27. Lin N. Social resources and instrumental action. *Social Structure and Network Analysis*. 1982.
28. Lindström M., Hanson B. S., Ostergren P. O. Socio-economic differences in leisure-time physical activity: the role of social participation and social capital in shaping health related behaviour. *Soc Sci Med*. 2001. № 52.
29. Lowndes V. It's not what you've got, but what you do with it: Women, social capital, and political participation. *Gender and social capital*. 2006.
30. MacKinnon D. P., Luecken L. J. How and for whom? Mediation and moderation in health psychology. *Health Psychology*. 2008. № 27(2).
31. Mead G. H. Mind, self and society. *Chicago University Press*. 1934. 8 June.
32. Merton R. Social theory and social structure. *Glencoe, IL: Free Press*. 1949. 9 April.
33. Nan L. Social Capital: A Theory of Social Structure and Action. *Cambridge University Press*. 2001.
34. Norris P., Inglehart R. Gendering social capital: Bowling in women's leagues? *Gender and social capital*. 2006.
35. Osborne K., Baum F., Ziersch A. Negative consequences of community group participation for women's mental health and well-being: Implications for gender aware social capital building. *Journal of Community & Applied Social Psychology*. 2009. № 19(3).
36. Parsons T. The social system. London : Routledge & Kegan, 1991. 448 p.
37. Putnam R. D. E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century The 2006 Johan Skytte Prize Lecture. *Scandinavian Political Studies*. 2007. Vol. 30. № 2. P. 137–174. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9477.2007.00176.x> (date of access: 07.06.2022).
38. Sprengers M., Tazelaar F., Flap H. Social resources, situational constraints and the re-employment. *The Netherlands Journal of Sociology*. 1988. No. 24.
39. Sundeen R. A. Family-life course status and volunteer behavior – Implications for the single parent. *Sociological Perspectives*. 1990. № 33(4). URL: <https://doi.org/10.2307%2F1389168>.
40. Turner R. Role Theory. *Handbook of Sociological Theory*. *Handbooks of Sociology and Social Research*. Boston, MA, 2001. URL: https://doi.org/10.1007/0-387-36274-6_12
41. Umberson D., Chen M. C. D., House J. S. The effect of social relationships on psychological well-being: Are men and women really so different? *American Sociological Review*. 1996. № 67(5).
42. Van Willigen M. Differential benefits of volunteering across the life course. *Journals of Gerontology Series B – Psychological Sciences and Social Sciences*. 2000. № 55(5).
43. Veenstra G. Social capital, SES and health: An individual-level analysis. *Soc Sci Med*. 2000. № 50(5).
44. Wilson J., Musick M. A. Work and volunteering: The long arm of the job. *Social Forces*. 1997. № 76(1).